

Key words: psychological competence of future teacher, independent work, forms and methods of the students' independent work.

Стаття надійшла до редакції 19.09.2012 р.

Прийнято до друку 26.10.2012 р.

УДК 88.411.811.

С. М. Сергєєв

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ЯК СКЛАДОВА ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ІНЖЕНЕРІВ-ПЕДАГОГІВ

Актуальність дослідження. Одним з головних завдань вищої освіти є формування професійної компетентності випускників, яка має еталонну модель у вигляді освітньо-кваліфікаційної характеристики фахівців і передбачає ідеальний кінцевий результат, тобто підготовку спеціаліста, який опанував необхідні знання, уміння і навички творчої діяльності, має відповідний світогляд, інтелектуальний рівень, набув навичок самоосвіти, в якого сформовані професійні якості, моральна, естетична, екологічна культура [1].

Проблема формування професійної компетентності особи – одна з найактуальніших проблем сьогодення. У загальних положеннях Закону України „Про вищу освіту” чільне місце посідає поняття якості вищої освіти. Воно визначається як „... сукупність якостей особи з вищою освітою, що відображає її професійну компетентність, ціннісну орієнтацію, соціальну спрямованість і обумовлює здатність задовольняти як особисті духовні і матеріальні потреби, так і потреби суспільства”.

Реформування системи вищої школи в Україні характеризується посиленою увагою до здійснення професійного навчання фахівців, конкурентоспроможних на ринку праці, здатних спілкуватися іноземною мовою на професійному рівні. Такі фахівці мають володіти надійними і глибокими професійними знаннями, усвідомлювати наслідки своєї діяльності. Упровадження освітніх рівнів „бакалавр” і „магістр” істотно підвищує ефективність професійного відбору тих, хто має необхідний творчий потенціал до наукової та науково-педагогічної діяльності в сучасних умовах [2].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз психолого-педагогічної літератури та наукових праць свідчить про те, що дослідження змісту освіти накопичили багатий теоретичний та практичний досвід. Так, положення теорії змісту освіти, його структури, видів та засобів засвоєння розглядають І. Лернер, В. Ледньов, А. Хуторський, В. Краєвський, М. М. Скаткін. Зміст підготовки інженерів-

педагогів започатковано у працях Е. Зеєра, Н. Ерганової, Г. Карпової, В. Безрукової, С. Батишева, а вітчизняні вчені О. Коваленко, І. Васильєв, Л. Тархан, Н. Брюханова, Р. Брюханова, Р. Гуревич, Т. Волкова, Т. Яковенко продовжують цей аспект досліджень.

Проведений нами аналіз спеціальної літератури показав, що проблема навчання і формування професійної компетенції неодноразово порушувалась сучасними науковцями такими як О. Бігич, Ю. Ємельянова, Ю. Жукова, О. Журавльова, Л. Власова, В. Лівенцова, В. Семантовської, О. Свенцицького, В. Зігерта, Т. Фідлера.

Студенти потребують допомоги й отримати її вони можуть тільки від компетентного викладача. Тож робота зі студентами є неперевершеним мистецтвом і перш, ніж виховувати та вчити когось, викладачу потрібно оволодіти цим мистецтвом і бути готовим до постійного вдосконалення свого професійного рівня протягом усього життя.

Вивчаючи зарубіжний досвід (N. Brieger, M. Ellis, Ch. Johnson, Collins De Vono, Edward De Vono) та напрацювання вітчизняних авторів, зазначаємо, що майстром і творцем викладач стає не тільки в силу своїх та особистісних якостей. Ці якості мають поєднуватися з професійними знаннями та вміннями. Така проблема змусила нас шукати нові шляхи ефективного формування умінь педагогічного спілкування [3].

Мета статті – встановлення ролі психологічних дисциплін в формуванні знань про психологію спілкування, поведінку людини у професійній діяльності.

Виклад основного матеріалу. Професійна діяльність інженера-педагога є сукупністю двох самостійних і тісно пов'язаних між собою компонентів: інженерної та педагогічної діяльності. Інженерна діяльність передбачає діяльність фахівця у відповідній галузі виробництва. Педагогічна діяльність полягає в організації і здійсненні навчально-виховного процесу в ПТНЗ, тобто в управлінні освітнім процесом. При цьому саме інженерна освіта дозволяє інженеру-педагогу здійснювати підготовку кваліфікованих працівників у ПТНЗ, тобто проводити заняття з технічних дисциплін. Педагогічна діяльність викладача містить три блоки: актування системи управління навчальним процесом, реалізацію проекту навчання, контроль і корекцію діяльності.

Етап проектування системи навчання включає аналіз професійної діяльності та зір змісту освіти, прогнозування цілей навчання, аналіз вихідного стану системи навчання, розробку навчальних матеріалів, проектування технологій навчання.

Етап реалізації проекту навчання характеризується як організація та здійснення навчального процесу, тобто проведення різних видів і типів занять теоретичного та виробничого навчання в освітніх закладах, вивчення особистості студентів, проведення роботи з удосконалення навчальної групи, з формування інтересу до навчальної дисципліни.

Етап контролю і корекції полягає у виборі способів контролю, контролі і оцінці рівня сформованих умінь, проектуванні коректувальних технологій навчання.

Для ефективності здійснення педагогічної діяльності інженеру-педагогу необхідно оволодіти вміннями стосовно здійснення кожного із зазначених етапів. Дисципліна „Комунікативні процеси в педагогічній діяльності”, яка вивчається майбутніми інженерами-педагогами, спрямована на формування умінь щодо здійснення другого етапу педагогічної діяльності, тобто умінь реалізації дидактичних проектів з технічних дисциплін [4; 5].

Погоджуємося із визначенням В. В. Ягупова [3], що професійна компетентність є „...складним інтегральним інтелектуальним, професійним і особистісним утворенням, яке формується у процесі професійної підготовки майбутнього фахівця у ВНЗ, проявляється, розвивається і вдосконалюється у професійній діяльності, а ефективність її здійснення суттєво залежить від видів теоретичної, практичної та психологічної підготовленості до неї, особистісних, професійних і індивідуально-психічних якостей, сприйняття цілей, цінностей, змісту та особливостей цієї діяльності”.

Характерні ознаки професійних компетентностей, сформульовані у монографії М. Волошиної [4, с. 43], наведено в табл. 1.

Таблиця 1

Характерні ознаки професійних компетентностей

Ознака	Характеристика ознаки
Багатофункціональність	Оволодіння компетентностями дозволяє розв’язувати різноманітні проблеми у повсякденному житті та професійній діяльності
Належність до метаосвітньої галузі	Компетентності є надпредметними та міждисциплінарними і можуть застосовуватися у різних ситуаціях
Інтелектоємність	Компетентності передбачають наявність загального і професійного інтелекту, вимагають абстрактного та професійного мислення, саморефлексії, самоідентифікації, самооцінювання тощо
Багатовимірність	Включають різноманітні розумові процеси: аналітичні, комунікативні, «ноу-хау», здоровий глузд тощо

І. Драч [6] визначає професійну компетентність випускника вищого навчального закладу сукупністю наступних складників: загальнокультурного, громадянського, функціонального, мотиваційного, соціального.

Загальнокультурна компетентність передбачає духовно-ціннісні орієнтири особистості, її гуманістичний світогляд, моральні та етичні

принципи; вміння аналізувати й оцінювати найважливіші досягнення національної та світової культури, розробляти і реалізовувати стратегії діяльності в умовах міжкультурної взаємодії; знання рідної та іноземних мов.

Громадянська компетентність – це вміння орієнтуватися у проблемах сучасного суспільно-політичного життя та визначати власну позицію; виконання громадянських обов'язків у межах місцевої громади, держави та її політичних інститутів; здатність до активної, відповідальної та ефективною реалізації громадянських прав та обов'язків заради розвитку демократичного суспільства, здатність захищати інтереси держави.

Функціональна компетентність містить уміння оперувати знаннями у навчанні, професійній діяльності та житті загалом; здатність адаптуватися до зростаючих потоків інформації; уміння використовувати джерела інформації; комп'ютерні навички та здібності інформаційного управління; вміння планувати, контролювати та оцінювати роботу.

Мотиваційна компетентність передбачає вміння визначати власні цілі, здатність навчатися, вміння досягати успіху в житті.

Соціальна компетентність включає здатність до співробітництва та взаєморозуміння, уміння брати соціальні та етичні зобов'язання.

Дещо відрізняється визначення основних видів професійної компетентності Т. Шамової [7]:

- спеціальна компетентність, пов'язана з безпосередньою професійною діяльністю;
- соціальна компетентність, яка реалізується у вмінні співпрацювати, спрямовувати спільну діяльність колективу на досягнення цілей, брати на себе відповідальність за спільні результати;
- особистісна компетентність - здатність до саморозвитку, самовдосконалення, самореалізації, прагнення до постійного підвищення освітнього рівня;
- вміння організувати свою працю;
- оволодіння лідерськими якостями у сукупності з харизмою.

Як зазначає В. Ягупов [8] показниками професійної компетентності фахівця є не тільки знання, уміння, навички, які формують загальний професійний інтелект, але і професійна позиція та індивідуально-психічні особливості фахівця. Професійна позиція розглядається як система сформованих настанов і ціннісних орієнтацій, ставлень і оцінок внутрішнього і оточуючого досвіду, реальності і перспектив. Не менш важливі й акмеологічні інваріанти фахівця – внутрішні чинники, які зумовлюють потребу в активному саморозвитку, продуктивній реалізації творчого потенціалу в праці і просування до власних вершин досконалості у професійній діяльності.

У науковій літературі США фігурує особлива одиниця виміру знань спеціаліста – період напіврозпаду компетентності [9]. Це час, за

який компетентність спеціаліста знижується на 50 % внаслідок того, що за певний період часу після закінчення вищого закладу освіти одержані знання будуть застарілими в зв'язку з появою нової інформації та технологій.

О. Гончарова [10] теоретично та експериментально обґрунтувала основні компоненти особистісно орієнтованої системи формування інформатичних компетентностей майбутніх економістів, в основу якої покладено методологію системного підходу. Виходячи з потреби і об'єктивної необхідності розвитку компетентностей в предметній галузі інформатики і використання в навчальному процесі нових інформаційних технологій, автором визначені переліки знань, умінь та навичок, сформованість яких дозволяє говорити про наявність у студентів інформатичних і комунікативних компетентностей [11].

Оскільки студент-інженер-педагог має в майбутній своїй професійній діяльності вміти правильно говорити, бути комунікабельними, упевнено вести діалог, а іноді й монолог, то для нашого дослідження є важливими виявлення готовності майбутнього фахівця саме до такої компетенції.

Студент оволодіває накопиченим матеріалом з лінгво-комунікабельності не лише у процесі навчальних видів діяльності, в яких фіксуються взаємостосунки „суб'єкт-об'єкт”, але в процесі міжособистісного спілкування, де формується і розвивається система взаємостосунків „суб'єкт-об'єкт”. Така риса характеру, як комунікабельність, виступає як специфічна форма взаємодії людини з іншими, в ході якої здійснюється обмін необхідною інформацією [12].

Висновки. Таким чином, психолого-педагогічна компетентність майбутнього інженера-педагога є неодмінною складовою його професійної компетентності, її досягнення гармонійно впливають на формування ключових компетентностей.

Компетентнісний підхід дозволяє по-новому встановити зміст і структуру професійно-орієнтованих психологічних дисциплін в підготовці майбутніх фахівців, а також передбачає застосування інноваційних методів навчання.

Аналізу цієї проблеми буде присвячено подальші дослідження.

Список використаної літератури

1. Про вищу освіту : Закон України – К., 2002. – 96 с. **2. Биконя О. П.** Особистісно орієнтована взаємодія викладача і студента – складова педагогічного процесу у навчанні англійській мові за професійним спрямуванням / О. П. Биконя. Нові технології навчання : наук.-метод. зб. / Інститут інноваційних технологій і змісту освіти МОН України. – К., 2010. – Вип. 63. – С. 3. **3. Нові технології навчання** : наук.-метод. зб. / Інститут інноваційних технологій і змісту освіти МОН України. – К., 2010. – Вип. 63. – С. 4. **4. Коваленко О. Е.** Методика професійного навчання: підручник для студентів вищих навчальних закладів / О. Е. Коваленко – Х. : Вид-во

НУА, 2005 – 360 с. **5. Леонтьев А. А.** Психология общения / А. А. Леонтьев. – М. : Смысл, 1997. – 365 с. **6. Волошина М. С.** Профессиональная инкультурация в образовании: теория и практика : монография. – Новокузнецк : ИПК, 2001. – 114 с. **7. Драч І. І.** Компетентнісний підхід як засіб модернізації змісту вищої освіти / І. І. Драч // Проблеми освіти : наук.-метод. центр вищої освіти, 2008. – Вип. № 57. – С. 44 – 47. **8. Шимова Т. И.** Система последипломного образования руководителей образовательных учреждений: опыт, проблемы, перспективы / Т. И. Шимова // Педагогическое образование и наука : науч.-метод. журнал. – 2004. – № 3. – С. 3 – 9. **9. Ягунов В. В.** Компетентнісний підхід до підготовки фахівців у системі вищої освіти / В. В. Ягунов // Наукові записки НаУКМА . – Том 71: Педагогічні, психологічні науки та соціальна робота. – 2007. – С. 3 – 8. **10. Вульфсон Б. Л.** Стратегия развития образования на Западе на пороге XXI века / Б. Л. Вульфсон. – М. : Изд-во УРАО, 1999. – 208 с. **11. Гончарова О. М.** Теоретико-методичні основи особистісно орієнтованої системи формування інформатичних компетентностей студентів економічних спеціальностей : дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.02 / О. М. Гончарова ; Національний педагогічний університет ім. Драгоманова. – К., 2006. – 472 с. **12. Кучерява О. А.** Дискурсивна компетенція як складова фахової підготовки майбутніх словесників / О. А. Кучерява // Педагогічні науки : зб. наук. пр. – Херсон : Вид-во ЧВУ, 2005. – Вип. XXXVIII (38). – с. 228-232.

Сергеев С. М. Психолого-педагогічна компетентність як складова професійної компетентності майбутніх інженерів-педагогів

У статті розглядаємо питання професійної компетентності і зазначаємо, що професійна компетентність майбутнього інженера-педагога складається з досвіду, теоретичних знань, практичних умінь, особистісних якостей, володіючи якими фахівець може ефективно виконувати професійну діяльність.

Ключові слова: компетентність, професійна компетентність, комунікативна компетентність, професійна підготовка, інженер-педагог, фахівець, спілкування.

Сергеев С. М. Психолого-педагогическая компетентность как составляющая профессиональной компетентности будущих инженеров-педагогов

В статье рассматриваем вопрос профессиональной компетентности и отмечаем, что профессиональная компетентность будущего инженера-педагога состоит из опыта, теоретических знаний, практических умений, личностных качеств, обладая которыми специалист может эффективно выполнять профессиональную деятельность.

Ключевые слова: компетентность, профессиональная компетентность, коммуникативная компетентность, профессиональная подготовка, инженер-педагог, специалист, общение.

Sergeyev S. M. Psychologically-pedagogical competence as a component of professional competence of future engineers-teachers

This article is about professional competence that consists of experience, theoretical knowledge, practical skills, personal qualities, including all this components specialist can do professional activity effectively.

Key words: competence, professional competence, communicative competence professional preparation, engineer-teacher, expert, communication.

Стаття надійшла до редакції 10.09.2012 р.

Прийнято до друку 26.10.2012 р.

УДК 371.134:82

О. Г. Сущенко

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ ДО РЕФЛЕКСИВНОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Проблема розвитку професійно-педагогічної рефлексії як важливої суб'єктної якості студентів вищих педагогічних навчальних закладів у контексті їх професійного становлення набуває останнім часом особливої актуальності. Аналіз досліджень у галузі професійно-педагогічної підготовки, акмеології й аксіології освіти свідчить також про переосмислення її традиційних орієнтирів, виникнення нових сенсів і цінностей, що висуває вивчення механізмів професійної рефлексії, як складника педагогічної свідомості, одним із завдань не тільки теоретичної педагогіки (Г. Бізязева, С. Єрмакова, В. Сластьонін, Г. Чижаківа, В. Шадріков, О. Цокур, Т. Яблонська, А. Ярошенко), але й педагогічної практики (І. Зубкова, Л. Мітіна, Н. Нікітіна, І. Ревякіна, О. Цокур, І. Шолпо та інші).

У такому контексті на особливу увагу заслуговують роботи в галузі професійно-педагогічної підготовки, присвячені формуванню свідомості й самосвідомості педагога, його особистісної рефлексії, як провідного механізму становлення професійної свідомості. Ми поділяємо думку Б. Ковальова [4], який вважає, що рефлексія суттєво впливає на взаємостосунки педагога з учнями, уявлення про самого себе, стиль педагогічної діяльності. Важливим компонентом самосвідомості вчителя є також його уявлення про оцінні судження учнів, оскільки вони впливають на реальну думку вчителя про самого себе, успішність власної професійної діяльності. Як показали дослідження Ю. Кулюткіна та Г. Сухобської [6],